

CHILD

Towards a child-friendly justice

POLIITIKASOOVITUSTE MUSTAND LAPSESÕBRALIKU ÕIGUSEMÕISTMISE KOHTA VÄGIVALLA OHVRIKS LANGENUD LASTE JA KOHTUEKSPERTIISI KÜSITLEMISE KONTEKSTIS

Version 3 (detsember 2025)

Co-funded by
the European Union

Women's Support and
Information Center
There is a way out of violence!

CHILD projekt keskendub sellise kriminaalõigussüsteemi arendamisele, mis on kohandatud vägivalda ohvriks langenud ja vägivalda tunnistajaks olnud laste vajadustele, eelkõige kohtuekspertiisi küsitlemise ja lastekaitse valdkonnas.

Projekti eesmärk on toetada järkjärgulist ja struktureeritud protsessi olemasolevate õigusraamistike paremaks rakendamiseks, eelkõige tuginedes direktiivile 2012/29/EL üheksas ELi riigis (Austria, Belgia, Küpros, Eesti, Kreeka, Itaalia, Portugal, Rumeenia, Hispaania), ning liikuda struktuursete muutuste suunas nii riiklikul tasandil kui ka ELi raamistikus.

Projekt algas vajaduste analüüsiga, mis viidi läbi järgmiste tegevuste kaudu:

- kirjandusülevaade,
- riiklike fookusrühmade ja intervjuude läbiviimine spetsialistidega, kes on seotud kriminaalõigussüsteemi ja lastekaitsega kõigis osalevates riikides,
- riikideüleste fookusrühmade läbiviimine kriminaalkriminaalõigussüsteemis ja lastekaitsetes töötavate spetsialistidega.

Nende tegevuste põhjal valmis üheksa riiklikku aruannet olemasolevate lastekaitse ja lapsesõbraliku õigusemõistmise raamistike tugevuste ja puuduste kohta riiklikul tasandil ning üks riikideülene aruanne olemasoleva lapsesõbraliku õigusemõistmise raamistiku tugevuste ja puuduste kohta osalevates riikides.

Eespool nimetatud aruannetes tuuakse esile nii häid praktikaid kui ka puudujääke lastekaitstes ja lapsesõbralikus õigusemõistmises. Need on alljärgnevate poliitikasoovituste lähtekohaks.

Poliitikasoovitused lapsesõbraliku õigusemõistmise kohta vägivalla ohvriks langenud laste ja kohtuekspertiisi küsitlemise kontekstis

RÕHUTADES lapse parimate huvide põhimõtet,

RÕHUTADES vägivalla ohvriks langenud lapse erilist haavatavust,

TUNNUSTADES Euroopa Liidu tasandil ohvrite kaitseks astunud sammude olulisust, eelkõige Euroopa Parlamendi ja nõukogu 25. oktoobri 2012. aasta direktiivi 2012/29/EL, millega kehtestatakse kuriteoohvrite õiguste, toetuse ja kaitse miinimumnõuded ning asendatakse nõukogu raamotsus 2001/220/JSK,

MÄRKIDES edusamme ohvrite õiguste rakendamisel viimastel aastakümnetel ja olemasolevaid väljakutseid,

PIDADES SILMAS, et vägivalla ohvriks langenud laste kaitse vajab terviklikku lähenemist,

KONSORTSIUM ESITAB JÄRGMISED SOOVITUSED:

A. Koordineeritud reageerimine: politsei, kohtuasutuste ning sotsiaalhoolekande- ja ohvriabi teenuste osutajate koostöö vägivalla ohvriks langenud laste puhul

- Kehtestada selged, õiguslikult määratletud vastutusala ja koordineerimismehhanismid kohtuasutuste, politsei, tervishoiu, sotsiaalhoolekande ja ohvriabi teenuste osutajate vahel, kes puutuvad kokku vägivalla ohvriks langenud või vägivalla tunnistajaks olnud lastega, eesmärgiga tagada toetuse järjepidevus ja ennetada sekundaarse ohvrustumise tekkimist.
- Tagada, et koordineerimismehhanismid käivitatakse kohe pärast esimest kontakti ametiasutustega ja põhinevad lapse individuaalsete vajaduste varasel hindamisel.
- Luua koordinaatori või juhtumikorraldaja roll, et tagada suhtlus ja koordineerimine kõigi kaasatud kohtuasutuste, politsei, sotsiaalhoolekande- ja ohvriabi teenuste osutajate vahel.
 - Ettepanek luua iga juhtumi jaoks „töörühm“, kuhu kuuluvad politsei, kohtusüsteemi esindaja, sotsiaalhoolekande esindaja ja spetsialiseeritud laste tugiorganisatsiooni esindaja; koordineerimine toimub kohalikul tasandil „rotatsiooni“ põhimõttel.
 - Konfidentsiaalsusprotokoll tundliku teabe jagamiseks kaasatud spetsialistide vahel.

- Töötada välja selged ja siduvad protokollid asutustevahelise koordineerimise ja tegevuse kohta pärast laste vastu suunatud vägivalda juhtumit ning võimaluse korral tähtsajad sellisteks tegevusteks.
- Laiendada multidistsiplinaarseid ja asutustevahelisi teenuseid (nt Barnahus-tüüpi abi) ning koordineerimist (juurdepääsuga kõigile teenustele ühes kohas) kõigile laste vastu suunatud vägivallakuritegudele. Interseksionaalne reageerimine peaks hõlmama spetsialiseeritud kolmanda sektori organisatsioone, kes panustaksid oma erialase pädevuse ja lisandväärtusega süsteemi reageerimise tõhususse.
- Tagada piisav ja kestlik avalik rahastus lastekaitse süsteemide tõhusaks toimimiseks; avaliku sektori asutuste koostöö spetsialiseeritud ja sertifitseeritud laste tugiorganisatsioonidega konkreetse käitumiskodeksi alusel kui koostöö eeltingimus.
- Nõuda riiklike ja piirkondlike tegevuskavade vastuvõtmist koordineerimise kohta juhtumites, kus laps on langenud vägivalda ohvriks, sealhulgas:
 - o selgelt määratletud eesmärgid,
 - o mõõdetavad näitajad,
- regulaarne järelevalve ja hindamine mitme sidusrühma osalusega organite poolt. Edendada „eesliini spetsialistide“ (kõigil erialadel) eripädevuste tunnustamist ja akrediteerimist, et tugevdada praktikas lapse toetamist ja lapsesõbralikku õigusemõistmist riiklikul ja ELi tasandil.
- Suurendada spetsialiseeritud õigusvaldkonna spetsialistide, sealhulgas laste õigustele spetsialiseerunud juristide, kättesaadavust.
- Nõuda, et riiklike tegevuskavu koordineeritud reageerimise kohta laste vastu suunatud vägivallale vaadataks perioodiliselt üle (vähemalt iga kolme aasta järel), sätestades poliitikat ja institutsionaalsed tegevused koordineerimise parandamiseks ning kutsudes piirkondi välja töötama vastavaid tegevuskavu, sealhulgas sätteid taristu ja varustuse jaoks ressursside eraldamiseks nende institutsiooniliste vastutusalade piires.

B. VÄGIVALLA OHVRIKS LANGENUD LASTE KAITSEMEETMED JA TUGITEENUSED

- Tagada, et vägivalda ohvriks langenud lapsele rakendataks lapsele sobivaid kaitsemeetmeid, lähtudes iga juhtumi eripäradest ja lapse parimatest huvidest, sealhulgas sellised meetmed nagu isikuandmete anonüümimine dokumentides, videokonverentsi kasutamine ärakuulamistel või vajaduse korral kaitsemääruse tegemine.
- Tagada vägivalda ohvriks langenud laste individuaalsete vajaduste varane ja kohustuslik hindamine, mis viiakse läbi võimalikult kiiresti pärast esimest kontakti ametiasutustega, ning tagada, et selle hindamise tulemus määrab pakutavad kaitsemeetmed, tugiteenused ja menetluslikud kohandused.

- Tagada kohene ja tasuta juurdepääs terviklikele sotsiaalsetele, psühholoogilistele ja meditsiinilistele teenustele võimalikult kiiresti pärast juhtumit. Lastele mõeldud spetsialiseeritud psühholoogiline abi peaks olema ette nähtud iga vägivalda ohvriks langenud lapse jaoks (lapse õigusena) ja olema tasuta (rahastatud riigi või sotsiaalkindlustusskeemi kaudu).
- Luua kättesaadavad, lapsesõbralikud ja konfidentsiaalsed kontaktpunktid toe saamiseks, sealhulgas riiklikud ohvriabitelefoniid (nt kogu ELis kasutatav number 116 006) ning selged suunamisteed lastele spetsialiseeritud tugiteenustesse.
- Tagada vägivalda ohvriks langenud lastele võrdne juurdepääs kaitse- ja tugiteenustele maapiirkondades, kaugemates piirkondades ja piirkondades, kus teenused on ebapiisavalt kättesaadavad. Maapiirkondade tervishoiuasutustes peaks olema üks spetsialist, kes on koolitatud laste vastu suunatud vägivalda juhtumeid käsitlema ning kes oleks kontaktisik kesksel tasandil tegutsevate laste tugiasutustega (piirkonna suuremas linnas / prefektuuri keskus). Eriti kaugemates ja maapiirkondades tuleks pakkuda haridustöötajatele põhjalikku koolitust, et nad oskaksid vägivaldajuhtumit tuvastada ja korraldada konfidentsiaalne suunamine; haridustöötajatele tuleks eraldi rõhutada, et nad ei teeks kohtuekspertiisi toiminguid, vaid piirduksid suunamisega. Laste vastu suunatud vägivalda juhtumi käsitlemiseks tuleks luua väiksem tööühm (kuhu kuuluvad politsei esindaja, tervishoiutöötaja ja sotsiaalhoolekande esindaja), eesmärgiga korraldada turvaline suunamine piirkonna suuremas linnas asuvasse „kesksetesse asutustesse“ ja spetsialiseeritumatesse teenustesse.

C. LAPSESÕBRALIKU ÕIGUSEMÕISTMISE KOHTA:

1. Üldised küsimused:

- Tagada, et kõiki vägivalda ohvriks langenud ja vägivalda tunnistajaks olnud lapsi koheldakse lapsesõbralikult, traumateadlikult ja õigustepõhiselt kogu kriminaalmenetluse kõigis etappides, sealhulgas eakohase keele, lapsesõbraliku keskkonna ning lapse vanusele, küpsusele ja asjaoludele kohandatud menetluslike kohanduste kaudu.
- Tagada, et menetluslikud kohandused ja tagatised põhinevad lapse individuaalsete vajaduste varasel hindamisel ning et neid vaadatakse menetluse käigus vajaduse korral üle.
- Tagada, et vägivalda ohvriks langenud lapsed saavad selget, kättesaadavat ja lapsesõbralikku teavet järgmise kohta:
 - o menetluse etapid,
 - o kaasatud spetsialistide rollid,
 - o tehtud otsused,

- karistuse mõistmine ja kohtuotsuse täitmine.
- 2. Koolitus, standardid ja kutsealane pädevus:**
- Nõuda kaasatud spetsialistide (politsei, õigusvaldkonna spetsialistid, sotsiaalhoolekande spetsialistid, lastekaitseasutused) kohustuslikku ja spetsialiseeritud koolitust kui sertifitseerimis- ja akrediteerimisprotsessi lahutamatu osa – vt jaotis A.
 - Tagada erikoolitus töötamiseks lastega, kes on kõrgendatud haavatavuse olukorras, sealhulgas rändetaustaga ja saatjata laste ning puudega lastega.
 - Edendada ELi tasandi miinimumstandardite väljatöötamist ja rakendamist lapsesõbraliku õigusemõistmise jaoks, tagades järjepidevuse institutsionaalsete raamistike vahel, sealhulgas standardid järgmise kohta:
 - olemasolevad ELi ja rahvusvahelised lapse õiguste instrumendid,
 - asjaomaste ametiasutuste ja teenuste vahelised koordineerimismehhanismid,
 - muudetud ELi ohvrite õiguste direktiiv (2025) ning
 - direktiivis (EL) 1385/2024 sätestatud põhimõtted ja eesmärgid (traumateadlikud ja lapsekesksed praktikad) kui kujunev raamistik lapsesõbraliku õigusemõistmise tugevdamiseks, kuni need on liikmesriikides täielikult rakendatud.
- 3. Juurdepääs õigusemõistmisele ja õiguslik esindamine:**
- Tagada kõigile vägivalda ohvriks langenud lastele automaatne juurdepääs tasuta õigusabile ja spetsialiseeritud õiguslikule esindamisele, sealhulgas riigi õigusabi korras määratud advokaatide kaudu, kellel on laste juhtumite alane ekspertiis, sõltumata süüteo või menetluse liigist.
 - Tagada tõhusad mehhanismid huvide konfliktide tuvastamiseks ja lahendamiseks vägivalda ohvriks langenud laste ja nende õiguslike esindajate vahel, kaasates vajaduse korral sõltumatuid erialaspetsialiste.
- 4. Eraelu puutumatuse kaitse ja meediakajastus**
- Tagada vägivalda ohvriks langenud laste eraelu puutumatuse ja isikuandmete range kaitse, sealhulgas tõhusate, proportsionaalsete ja hoiatavate sanktsioonide kaudu teabe loata avalikustamise või sellise meediakajastuse eest, mis võib viia lapse tuvastamiseni või sekundaarse ohvristumise tekkimiseni.
- 5. Teabele juurdepääs**
- Anda menetluse käigus piisavat lapsesõbralikku teavet võetavate sammude, osalejate ning karistuse mõistmise ja kohtuotsuse täitmise kohta.
 - Kehtestada erakordselt ranged karistused osapooltele, kes tahtlikult või tahtmatult lekitavad meediale teavet laste väärkohtlemise juhtumite kohta.
- 5. Kohtuprotsessi etapp ja menetluslikud tagatised**

- Seada vägivalda ohvriks langenud lastega seotud menetlused prioriteediks ja võtta meetmeid põhjendamatute viivituste vältimiseks, tunnistades pikaajaliste menetluste erilist mõju lastele.
- Edendada spetsialiseeritud kohtute või vägivalda ohvriks langenud laste juhtumitele mõeldud spetsialiseeritud kohtumenetluste loomist või koolitatud kohtunike ja prokuröride määramist olemasolevates kohtutes.
- Tagada, et vägivalda ohvriks langenud ja vägivalda tunnistajaks olnud lapsi kuulatakse ära eelkõige kohtuekspertiisi küsitluste kaudu, mis viiakse läbi tõendus põhiste protokollide järgi, kui see on lapse parimates huvides ja vastab tema arengutasemele.
- Luua järelevalvemehhanismid, et jälgida vägivalda ohvriks langenud lastega seotud menetluste kestust ja lapsesõbralikkust, kaasates vajaduse korral sõltumatuid organeid. Kohtuasju tuleks menetleda kindla ajaraami jooksul lasteombudsmani büroo järelevalve all; kui seda ajaraami juhtumites ei järgita, peaks kõrgeim kohus küsima põhjendust lasteombudsmani aruande alusel.

6. Kohtuekspertiisi küsitlemine:

- 3.1. Kutsestandardid
 - o Tagada, et kohtuekspertiisi küsitlemist viivad läbi üksnes sertifitseeritud erikoolitusega spetsialistid, järgides tõendus põhiseid ja lapsekeskseid protokolle (põhjalik koolitus ja universaalne akrediteerimine), ning piirata küsitluste arv rangelt vajalikuni, et vältida uuesti traumeerimist, seades esikohale lapse heaolu ja parimad huvid.
- 3.2. Õigeaegsus ja ettevalmistus

Tagada, et kohtuekspertiisi küsitlused viiakse läbi võimalikult kiiresti, seades nende korraldamise selgelt prioriteediks. Tagada lapsesõbralik suhtlus ja selgitada vägivalda ohvriks langenud lastele eelnevalt kohtuekspertiisi küsitluse käiku lapsesõbralikul viisil.
- 3.3. Tugi küsitluse ajal
 - o Lubada erialaspetsialisti (nt psühholoog, kriminoloog, sotsiaaltöötaja, ohvriabitöötaja, advokaat jne) kohalolekut, et tagada lapse heaolu enne küsitlemist, selle ajal ja pärast seda.
 - o Austada vägivalda ohvriks langenud laste eraelu puutumatust kohtuekspertiisi küsitluste salvestiste jagamisel ja esitamisel.
- 3.4. Tehnilised nõuded
 - o Tagada kvaliteetse audiovisuaalse varustuse kättesaadavus kohtuekspertiisi küsitluste salvestamiseks ja vaatamiseks, mis sobib kasutamiseks kohtumenetluses ning kaitseb konfidentsiaalsust.

D. Lastekaitse ja traumateadliku/lapsesõbraliku lähenemisega seotud koolituse kohta:

- Kehtestada baaskoolitus kõigile spetsialistidele, kes puutuvad kokku vägivalga ohvriks langenud laste ja kohtuekspertiisi küsitlemisega (esmakontakti ametiasutused, spetsialistid, kes abistavad küsitlemisel või muudel uuringutel või osalevad neis, spetsialistid, kes taotleavad kohtuekspertiisi küsitlemist, spetsialistid, kes kasutavad kohtuekspertiisi küsitlemise tulemusi, sotsiaalhoolekande- ja ohvriabi teenused jne). Koolitus peaks hõlmama järgmist:
 - o arengupsühholoogia ja lapse arenguga seotud kaalutlused
 - o traumateadlikud ja lapsesõbralikud lähenemised
 - o laste vastu suunatud vägivald ja korduva ohvristumise ennetamine.
 - o turvalise keskkonna loomine, sealhulgas suunamisprotokollid.
 - o laste õigused, sealhulgas õigus kaitsele, toele ja osalemisele.
 - o teadlikkus ELi nõuetele vastavatest teavitamismehhanismidest ja lastele suunatud tugiteenustest, sealhulgas juurdepääs 116 006 abitelefoniteenustele.
- Kohtuekspertiisi küsitlejate erikoolitus peaks hõlmama järgmist:
 - o ranged valikuprotsessid ning spetsialiseeritud baas- ja jätkukoolitus kõigile spetsialistidele, kes viivad läbi kohtuekspertiisi küsitlusi, sealhulgas tõenduspõhiste kohtuekspertiisi küsitlusprotokollide ja tehnikate kasutamine ning selged interviseiooni- ja järelevalvesüsteemid.interviseiooni- ja järelevalvesüsteemid ning kollegiaalne hindamine.
 - o lapsesõbralik suhtlus, traumateadlik küsitlemine ja protokollidest kinnipidamine.
 - o teadmised õigusmenetlustest, laste õigustest ja ELi direktiiviga ajakohastatud kaitsemeetmetest, sealhulgas videosalvestatud ütlustest.
- Valdkondadevahelised juhtumikorralduse kohtumised/koolitused:
 - o sotsiaalhoolekande, tervishoiu, õiguskaitseasutuste ja kohtuasutuste vaheline koordineerimine.
 - o koolitus lõimitud lastekaitse lähenemisviiside ja ELi standarditega kooskõlas oleva teenuste osutamise kohta.

E. Andmekogumise kohta:

- Viia läbi levimusuuringuid laste vastu suunatud vägivalga kohta, et saada ülevaade laste vastu suunatud vägivalga probleemi ulatusest.

- Töötada välja riiklikud ühtlustatud ja terviklikud andmekogumismehhanismid laste vastu suunatud vägivalda kohta, et koguda võrreldavaid teenuseandmeid nendelt teenustelt, mis töötavad vägivalda ohvriks langenud lastega, ning saada ülevaade juhtumitest, kus pöördutakse abi saamiseks professionaalsete teenuste poole.
- Määrata piirkondlikul või riiklikul tasandil vastutus laste vastu suunatud vägivalda teenuseandmete kogumise eest vägivalda ohvriks langenud lastega töötavate teenustelt.
- Tagada, et riigid koguvad ja analüüsivad liigendatud andmeid, mis hõlmavad vähemalt ohvri vanust ja sugu, vägivallatseja vanust ja sugu, ohvri ja vägivallatseja vahelist suhet ning vägivalda vormi (ühikordne või jätkuv). Üksikasjaliku analüüsi muutujad peaksid hõlmama taustatunnuseid, ohvri varasemat ohvriks langemise ajalugu ja samaaegset ohvriks langemist, institutsionaalsete seoste olemasolu ning vägivallatsejate varasemat vägivalda ajalugu ja teo konkreetseid asjaolusid. (United Nations Children's Fund, International Classification of Violence against Children, UNICEF, New York, 2023.)
- Kohtuasutused peaksid koguma täiendavaid andmeid kõigi laste vastu suunatud vägivalda juhtumite kohta, millest teatati politseile ja/või mille puhul on kriminaalmenetlus käimas, eesmärgiga jälgida ja hinnata kriminaalõigussüsteemi lapsesõbralikkust. Need andmed võiksid hõlmata vägivalda liiki, ohvrile pakutud kaitsemeetmeid/teenuseid, süüdistatava süüdimõistmist või õigeksmõistmist, kuriteo toimumiskohta ja -kuupäeva, karistuse mõistmise kuupäeva ja lõpliku kohtuotsuse kuupäeva. Iga menetletud juhtumi puhul märkida, kas kohtuekspertiisi küsitlemist on kasutatud.